ISTORIA LIMBII

DANTE ŞI *LA QUESTIONE DELLA LINGUA*

Despina-Elena Grozăvescu

Problema apariţiei limbilor romanice literare este un capitol central al studierii romanităţii. Aceasta întregeşte, în spirit vosslerian, cercetarea genezei limbilor vernaculare romanice, preocupare principală a lingvisticii comparativ-istorice a secolului al XIX-lea. Dante ocupă un loc special în amplul proces de standardizare şi estetizare a idiomurilor neolatine.

Marele florentin stă la baza acestui proces pe care îl „teoretizează" în trăsăturile lui definitorii pentru prima dată.

În cadrul Romăniei, limba italiană reprezintă un caz special, Italia fiind singura naţiune a Europei care a cunoscut dezbateri atât de aprinse şi de îndelungate în legătură cu *la questione della lingua*. Deschiderea *chestiunii limbii* are loc odată cu redescoperirea tratatului dantesc, *De vulgari eloquentia,* consacrat aproape în întregime acestei probleme.

Pentru a înţelege opera lui Dante, mai ales tratatele sale despre limbă, este necesară o privire panoramică asupra vieţii culturale atât italiene, cât şi europene, la sfârşitul secolului al XIII-lea şi începutul secolului al XIV-lea.

Istoria literaturii italiene se deschide în secolul al XlII-lea cu aşa-numita *Scuola Siciliana (Şcoala siciliană),* care cuprinde grupul de poeţi din jurul Curţii lui Frederic al II-lea de Suabia. Menţionaţi de Dante în *De vulgari eloquentia,* poeţii acestei şcoli sunt autorii primei poezii italiene culte. Influenţele provensale şi franceze se întâlnesc aici într-o poetică proprie, pentru care frumuseţea şi dragostea femeii constituie tema aproape

BDD-A12871 © 2007 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:30 UTC)

unică. Sonetul şi canţona (*canzone)* sunt speciile lirice preferate, iar limba poetică, independent de locul de naştere al celor care o folosesc, este siciliana, probabil graiul din Messina, rafinat prin însăşi funcţia care îi revine într-o creaţie de mare eleganţă, ce se reclamă de la exemplul trubadurilor. Avându-şi perioada de înflorire în ultimele două decenii ale domniei lui Frederic al II-lea (1230-1250), această poezie ajunge, prin urmaşii lui, în regiunile din centrul Italiei, la Bologna şi în Toscana.

Următoarea etapă în evoluţia literaturii italiene o constituie *Scuola poetica di transizione (Şcoala poetică de tranziţie),* reunind grupul poeţilor care se afirmă în Comunele Toscanei, în a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Preluând exemplul poetic al *Şcolii siciliene, Şcoala poetică de tranziţie* realizează o creaţie autentică, mai ales în poezia cu tematică socială. Aparţin acestei şcoli Guittone d'Arezzo, Bonagiunta Orbicciani, Paolo Zoppo da Bologna, Galletto da Pisa şi, mai ales, florentinii Andrea Monte, Federico Gualterotti, Rustico di Filippi şi Chiaro Davanzati. După cum anticipam deja, etapa următoare din evoluţia literaturii italiene este reprezentată de şcoala poetică denumită de Dante, în *Purgatoriu* (XXVI, 99; 112), *il dolce stil novo* (dulcele stil nou). Rafinamentul intelectual al liricii stilnoviste indică influenţa indirectă a analizei filozofice de tip scolastic. Poetica şcolii este definită de Dante ca un „dulce stil nou", în raport cu poetica provensală, „noutatea" constând din mai multe aspecte: conceptul iubirii, prin care aceasta este considerată drept virtute; calitatea spontan-sinceră, nu doctrinar-erudită, a poeziei; în fine, tehnica şi gustul rafinat-intelectual. „Stilul nou" este „dulce" prin experienţa spirituală pe care o reprezintă, dincolo de conţinutul filozofic al sentimentului pe care-l cântă, şi prin expresia poetică, ea însăşi „nobilă". În plan lingvistic, *il dolce stil novo* pune în lumină virtuţile poetice ale limbii comune *(il volgare)* şi ridică graiul florentin la rangul de limbă literară.

BDD-A12871 © 2007 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:30 UTC)

Pentru a ajunge la Florenţa lui Dante, trebuie amintit maestrul acestuia, Brunetto Latini care, exilat din motive politice în Franţa, a scris în franceză vasta compilaţie enciclopedică *Trésor*[1]. Adolescentul Dante creşte şi evoluează într-un oraş în care vulgara, în noua ei calitate, era foarte răspândită şi în care viaţa literară era foarte stimulantă în acest sens.

Primele experimente dantești se încadrează perfect în cultura şi poezia florentină a perioadei respective, lucru demonstrat şi de frecvenţa cu care tânărul Dante recurge la *sicilianismi e gallicismi*[2].

Cu toate că în secolul al XIII-lea circulau în Peninsulă manuale de versificaţie şi gramatică, nimeni înaintea lui Dante nu acordase o atenţie deosebită problemei "artei cuvântului", limbii ca mijloc de expresie artistică[3].

Operele despre limbă ale lui Dante oglindesc şi procesul de formare a ideologiei postfeudale în Italia şi corespund sarcinilor politice şi culturale care revin în acest moment păturilor orăşeneşti, în speţă, clasei conducătoare a Florenţei, putând fi considerate, în acest sens, drept „un act de politică cultural-naţională"[4]. În mai multe rânduri Dante îşi exprimă părerea despre limba vulgară, facând doar câteva aluzii în *Vita nova* şi,

---

[1] *Tezaurul tuturor lucrurilor* (*Trésor de toutes choses*), enciclopedie îmbrăţişînd toate cunoştinţele din secolul al XIII-lea: geografie, istorie, morală, elocinţă, politică, ştiinţe naturale şi fizice, şi *Mica comoară* (*Il tesoretto*).

[2] Luca Serianni, *La lingua nella storia d'Italia*, Roma, Società Dante Alighieri, 2002, p. 93.

[3] *De vulgari eloquentia*, I, 1: „Deoarece nu găsim pe nimeni care, înaintea noastră, să fi tratat întrucîtva învăţătura artei cuvântului în limba vulgară şi deoarece vedem că tocmai de o astfel de artă are toată lumea adâncă nevoie..."

[4] A. Gramsci, *Letteratura e vita nazionale*, Torino, Einaudi, 1952, p. 204.

BDD-A12871 © 2007 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:30 UTC)

accidental, în *Divina commedia*[1], dar acordându-i un spaţiu generos în cele două tratate ale sale, *Convivio* şi *De vulgari eloquentia.* Dacă în primul se rezumă doar la deschiderea de noi perspective limbii italiene populare, în al doilea întreprinde o analiză a limbii italiene pentru a stabili în ce fel aceasta poate deveni o limbă literară.

În *Convivio*, Dante îşi propune să dezvăluie cunoştinţele generaţiei sale despre lume şi om, folosind limba populară, nu limba docţilor, latina. Marele poet îşi propune, prin acest *studiu vast şi obiectiv*[2], să împartă unui număr cât mai mare de cititori „ pâinea ştiinţei", iar problema limbii se impune autorului drept o problemă primordială în cadrul noii ideologii. Limba este, pentru Dante, mijlocul de comunicare a ideilor[3]: deci cu cât o limbă este folosită de mai mulţi oameni, cu atât posibilitatea de difuzare a ideilor este mai largă. Pe baza acestui criteriu, Dante susţine folosirea limbii „vulgare" în locul latinei, ca un imperativ al timpului său, valabil pentru oricine se preocupă de promovarea ideilor noi. Important este, aşadar, de precizat acest punct de plecare politic, şi nu estetic sau retoric, al discuţiilor despre limbă; el va reapărea ori de cîte ori se va vorbi despre drepturile şi meritele vulgarei în raport cu latina. În discutarea acestei probleme, care nu a fost exclusiv a Italiei, ci a tuturor ţărilor de cultură vesteuropeană[4], în momentul trecerii lor de la

---

[1] Bruno Migliorini, *Storia della lingua italiana*, Firenze, Bompiani, 1994. p. 180.

[2] Alexandru Balaci**,** *Dante Alighieri,* Bucureşti, Editura pentru Literatura , 1969.

[3] Dante, *De vulgari eloquentia*, I, 2 : „Si etenim perspicaciter consideramus quid cum loquimur intendamus, patet quod nichil aliud, quam nostre mentis enucleare aliis conceptum..." (Dacă apoi am voi să cercetăm scopul pe care-l are vorbirea noastră, nu am afla altceva decât faptul că ea face cunoscute altora ideile minţii noastre...).

[4] Bruno Migliorini, *Lingua e cultura*, Roma, Tumminelli, 1948, p.118.

BDD-A12871 © 2007 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:30 UTC)

orânduirea feudală la primele relaţii capitaliste şi, deci, la formarea limbilor naţionale, se va pleca întotdeauna de la problemele majore ale culturii şi ale funcţiilor ce-i revin, pentru a se deduce, din acestea, necesitatea folosirii vulgarei ca limbă de cultură ; ea va fi, deci, limba de comunicare a ideilor noi, adică a acelor idei pe care clasa în ascensiune era interesată se le promoveze. Conţinutul ideologic şi importanţa discuţiilor despre limbă, mai exact necesitatea soluţiilor propuse în cadrul lor, rezultă tocmai din contextul în care ele apar şi din finalitatea practică, programatică a scrierilor în care sunt prezentate.

Dante porneşte de la o definiţie a omului care sugerează în mod clar ipostaza avansată a gândirii noi, o gândire considerată chiar preumanistă[1]. Spunînd că „toţi oamenii în mod firesc doresc să ştie" şi că „ştiinţa este cea mai înaltă desăvîrşire a sufletului nostru în care stă fericirea noastră cea mai înaltă"[2], scriitorul observă că există o serie de circumstanţe care pot îngreuna înfăptuirea acestei posibilităţi date fiecăruia. Dante simte nevoia să-şi apere alegerea extrem de îndrăzneaţă, pentru acea epocă, de a scrie un tratat etico-filosofic în limba vulgului, şi nu în limba latină, limba tuturor tratatelor, elogiind şi exaltând calităţile limbii vulgare. Dar lauda propriu-zisă a vulgarei se face de-a lungul unei argumentări complexe, în care se preamăreşte iniţial latina, şi numai ulterior şi în mod secundar se rostesc meritele limbii populare. Întreaga împletire de argumente cu distincţiile ei scolastice şi, mai ales, cu lauda adresată latinei arată cât de strânsă este încă legătura scriitorului cu trecutul, dar

---

[1] Benvenuto Terracini, *Quia magis videtur inniti grammatice*, în *Melanges de linguistique et de literatures romanes offerts a Mario Roques*, tome III, Paris, Didier, 1952, p. 216, unde apare indicat acest „preumanism" al lui Dante.

[2] *Convivio*, I, 1; citãm după ediţia Dante Alighieri, *Tutte le opere*, Firenze, Sansoni, 1930, p. 234.

BDD-A12871 © 2007 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:30 UTC)

şi cu epoca sa[1]. Dante nu justifică folosirea vulgarei numai printr-un argument de ordin politic-social, ci şi de tehnică artistică.

De vulgari eloquentia este considerat nu numai primul tratat de filologie romanică, dar şi un compendiu de istorie literară, de lingvistică comparată, de estetică şi chiar de teoria limbajului [2]. Tratatul lui Dante, scris în latină, are scopul de a transforma italiana populară, limba vie, într-un instrument al creaţiei, supunând-o exigenţei gramaticale şi expresive a savanţilor vremii. El porneşte, aşadar, de la o treaptă superioară faţă de *Convivio*, luând drept premise concluziile expuse acolo, iar argumentaţia lui implică, şi de data aceasta, o serie de teze cu conţinut politic şi cultural, faţă de care problema limbii este doar un aspect particular, pe care autorul vrea să-l lămurească pentru a defini mai precis conţinutul ideologiei pe care o susţine.

Dante alege latina pentru al doilea tratat al său, deoarece se adresează păturii intelectuale, care privea în continuare spre trecut, dar care trebuia atrasă de partea noii clase sociale; marele florentin doreşte, prin lucrarea sa, a face cunoscute contemporanilor elementele noii mentalităţi ce se năştea în acea perioadă, şi în lumina acesteia să deschidă şi să dezbată chestiunea limbii. Chiar de la începutul tratatului (I, 2), va vorbi numai despre vulgară, deoarece îl interesează nu numai faptul de cultură, uzul latinei, ci faptul limbii ca atare, mai ales ca mijloc de comunicare a ideilor.

În *Cartea I,* Dante abordează problema originii limbilor, cu trimitere la Turnul Babel, intuind existenţa unei comunităţi lingvistice din care derivau cele trei limbi ale Europei sud-occidentale, dar neştiind, la fel ca alţi autori ai timpului său, că la baza limbilor *del sì* (italiană), *d'oc* (provensala) şi *d'oil*

---

[1] Ernst Robert Curtius, *Literatura europeană şi Evul Mediu latin*, Bucureşti, Editura Univers, 1970, p. 31-35.

[2] Cf. Alexandru Balaci**,** *op. cit.*, p. 123.

BDD-A12871 © 2007 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:30 UTC)

(franceza*)* stă latina. Pentru Dante, latina este o limbă creată artificial de gramaticieni pornind de la cele trei limbi şi având ca scop, prin caracterul ei static, comunicarea în spaţiu şi timp[1].

Dante reia, în tratatul *Despre arta cuvântului,* ideea privind dezvoltarea istorică a limbilor. Am întâlnit aceeaşi idee în *Convivio*, unde ea apărea pentru a caracteriza limbile vulgare în raport cu latina; privită, printr-o judecată de valoare, drept coruptibilitate, dezvoltarea fiind socotită ca un semn al inferiorităţii vulgarei faţă de latină. Cu toate acestea, criteriul de apreciere scolastic a fost foarte curînd anulat, deoarece i se recunoştea vulgarei un merit de mai mare importanţă decât acela al imutabilităţii, anume utilitatea. Scriitorul nu exclude nici latina; incoruptibilitatea pe care i-o atribuie în *Convivio* este, în lumina celor arătate în *De vulgari eloquentia*, o însuşire numai a latinei literare, mai precis a latinei limbă a scriitorilor, pe care Dante o numeşte, de altfel, în mai multe rînduri, „grammatica".

După ce justifică spaţiul nou pe care îl revendică pentru italiana vulgară, în raport cu latina, Dante se dedică raporturilor orizontale ale limbii *del sì* cu celelalte limbi romanice şi polemizează cu aceia care, în Italia, denigrează vulgara maternă şi o proslăvesc pe a altora[2]. Gata să recunoască valorile literaturilor franceză şi provensală, Dante protestează împotriva celor care, în Italia, folosesc o vulgară diferită de cea maternă. Nu se poate exclude că una dintre ţintele acestei polemici este Brunetto Latini, cu al său *Trésor* redactat în franceză[3]. Dante ştie să

---

[1] Cf. Francesco Bruni, *L'italiano letterario nella storia,* Bologna, Il Mulino, 1990, p. 27.

[2] Francesco Bruni, *op. cit*., p. 32: "...în principal limba *d'oc,* afirmând că este mai frumoasă şi mai bună aceea, limba *d'oc,* adică provensala, decât aceasta, limba *del sì".*

[3] Dante se referă în mod explicit la aceia care abandonează vulgara *del sì* pentru vulgara *d'oc* şi, de aceea, trebuie să ne gândim la poeţii septentrionali care scriau în provensală, de exemplu, mantovanul Sordello.

BDD-A12871 © 2007 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:30 UTC)

recunoască frumuseţea celorlaltor literaturi romanice. Această recunoaştere nu-l împiedică, ci, dimpotrivă, îl stimulează să promoveze literatura în limba maternă, descurajând reproducerea servilă a idiomului altora. Atitudinea lui Dante este atitudinea celui care doreşte să construiască, pe baza a ceea ce există şi mai ales a ceea ce va putea exista, o direcţie literară italiană, nesubordonată altor literaturi şi care să nu fie nici provincială, nici izolată.

În continuare, Dante îşi fixează atenţia asupra situaţiei limbii în Italia, arătând marea varietate a dialectelor şi întrebându-se apoi care este cel mai frumos dintre ele. Continuă tratarea despre limba vulgară, fără a preciza încă scopul exact al cercetării, pe care de altfel nici la începutul operei nu-1 indică decît în mod foarte general, spunând că vrea să trateze despre „vorbirea în vulgară". Dante trece la cercetarea precisă a limbii literare, care constituie nucleul lucrării în partea scrisă şi în aceea pe care ar fi urmat să o scrie. În această aventură, Dante pleacă de la o definire geografică a Italiei, delimitată de Alpi şi împărţită în două zone fundamentele: nu împarte peninsula după opoziţia Nord / Sud, cu care suntem obişnuiţi, ci, în mod original, într-o Italie orientală şi una occidentală, cu Apeninii care marchează graniţa dintre cele două zone. Bazându-se pe hărţile timpului său, Dante distinge şapte regiuni lingvistice la est de Apenini şi tot atâtea la vest (incluzând Sicilia şi Sardinia). Aceste 14 regiuni geografice se transformă în tot atâtea regiuni lingvistice, care demonstrează o schimbare a vulgarelor nu numai în timp, ci şi în spaţiu.

Cu o gândire curajoasă, Dante transformă o ţară variată, din punct de vedere lingvistic, într-un spaţiu lingvistic unitar şi, dacă în Italia nu există unitate politică, comunicarea literară este, graţie acţiunii sale, reală. Într-adevăr, Dante reconduce la unitate Italia celor atâtea varietăţi orale, şi chiar scrise, pătrunse de

BDD-A12871 © 2007 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:30 UTC)

provensală şi de franceză, plurilingvistică şi, dacă ne amintim textele cu caractere ebraice şi greceşti, plurialfabetică[1].

Marele florentin, după ce se opreşte asupra fiecărui grai, fără a reuşi să-l găsească pe cel perfect, renunţă la criteriul ales, care era un criteriu poetic complex, al armoniei sau frumuseţii sunetelor şi al nobleţei cuvintelor folosite în poezie, pentru a adopta criteriul utilităţii politice a limbii. Dante defineşte aşadar limba literară drept „ilustră, cardinală, aulică şi curială", şi ca atare consideră că aceasta nu se va identifica cu niciun dialect, trebuind să fie comună tuturor oraşelor Italiei, fără a fi proprie niciunuia din ele. Cele paisprezece variante vulgare italiene sunt considerate nedemne de a fi identificate cu limba artistică, a creaţiei lirice.

Pentru vulgara literară, Dante cere conformitatea cu cele patru categorii citate. Trebuie să fie ilustră, termen care este în legătură cu lumina; luminoasa perfecţiune a vulgarei elimină grosolănia idiomurilor vorbite, transformă, după plăcerea sa, inima cititorilor (adevăraţii poeţi ştiu să realizeze persuasiunea, care este scopul retoricii, arta de a vorbi şi a scrie bine), asigură renumele şi gloria autorilor[2].

Exigenţa de ordin politic este mai vizibilă în al doilea atribut dat limbii literare („cardinale"), acela de a fi modelul căruia orice vorbire să i se conformeze. Vorbirea este „cardinală", pentru că reprezintă o normă şi, aşa cum *uşa se roteşte pe ţâţâni*, aşa vulgara este punctul de referinţă pentru vulgarele municipale[3]. Atributul al treilea („aulicum nominamus", I, 18), orientat spre viitor, exprimă necesitatea unităţii statale a Peninsulei, condiţie favorabilă dezvoltării limbii literare comune. Trebuie să

---

[1] Francesco Bruni, *op. cit.*, p. 35-36.

[2] *De vulgari eloquentia,* I, 17 : „Nonne domestici sui, reges, marchiones, comites et magnates quoslibet fama vincunt?"

[3] Francesco Bruni, *op. cit.,* p. 36-38.

BDD-A12871 © 2007 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:30 UTC)

fie aulică, în sensul că ar trebui să aibă reşedinţa în *aula,* adică la curtea imperială: ar trebui, dar nu poate, pentru că Italia nu are o *aula,* nefiind condusă nici de un rege, nici de un împărat. Ultimul („curiale dicendum") apare drept corespunzător unei realităţi deja existente: deoarece, deşi unitatea statală a Peninsulei nu este încă înfăptuită şi nu există o Curte a întregii Italii, totuşi unitatea ei ideologică, înfăptuită prin „lumina raţiunii", există: „sic membra huius gratioso lumine rationis unita sunt" (I, 18).

Vulgara ilustră va trebui astfel să suplinească cu lumina raţiunii absenţa unei *curii* centrale şi, prin iniţiativa individuală a admiratorilor săi, lipsa *aulei.* A trecut timpul în care *aula* lui Federico al II-lea şi a lui Manfredi, fiul celui dintâi, a funcţionat ca centru de atracţie pentru cei mai buni italieni, aşa încât tot ceea ce predecesorii lui Dante au scris a luat numele de sicilian (I XII 4).

Soluţia propusă de poet în chestiunea proprie a limbii literare era abstractă şi ca atare de nerealizat la acea dată, în sensul că Italia nu avea o limbă supradialectală; iar o asemenea limbă, atunci când există, este, ea însăşi, produsul matur al transformării unui dialect într-o limbă literară care se impune tuturor provinciilor vecine şi mai îndepărtate.

Într-o comunicare în cadrul Accademiei della Crusca, intitulată *Dante e la lingua italiana*, unul dintre cei mai mari cercetători ai operei danteşti, Ignazio Baldelli, a transformat titlul prezentării sale în *Dante è la lingua italiana* (Dante este limba italiană)[1], modernitatea teoriei danteşti, în materie de limbă literară, constând în faptul că a arătat raportul exact dintre limba literară şi dialect.

---

[1]Luca Serianni, *op. cit.*, p. 91.

BDD-A12871 © 2007 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:30 UTC)

Bibliografie:

Alighieri, Dante, *De vulgari eloquentia*, [în] *Le opere minori*, Firenze, Adriano Salini Editore, 1930.

Alighieri, Dante, *Convivio*, [în] *Le opere minori*, Firenze, Adriano Salini Editore, 1930.

Bruni, Francesco, *L'italiano letterario nella storia*, Bologna, Il Mulino 1990.

Coşeriu, Eugen, *Introducere în lingvistică*, Cluj, Editura Echinox, 1999.

Curtius, Ernst Robert, *Literatura europeană şi Evul Mediu latin*, Bucureşti, Univers, 1970.

De Mauro, Tullio, *Storia linguistica dell'Italia unita,* Bari, Laterza, 1986.

De Sanctis, Francesco, *Istoria literaturii italiene*, Bucureşti, ELU, 1965.

Devoto, Giacomo, *Profilo di storia linguistica italiana*, Firenze, Sansoni,1960.

Durante, Marcello, *Dal latino all'italiano moderno. Saggio di storia linguistica e culturale*. Bologna, Zanichelli, 1981.

Façon, Nina, *Problemele limbii în cultura italiană,* Bucureşti, 1990.

Gensini, Stefano, *Elementi di storia linguistica italiana*, Bergamo, Minerva Italica, 1985.

Migliorini, Bruno, *Storia della lingua italiana*, Firenze, Sansoni, 1988.

Oancea, Ileana, *Romanitate şi istorie*, Timişoara, Editura de Vest, 1993.

Oancea, Ileana, Panait, Luminiţa, *Schiţă de istorie a romanităţii,* Timişoara, Editura Excelsior Art, 2002.

Serianni, Luca, *La lingua nella storia d'Italia*, Roma, Società Dante Alighieri, 2002.

Serianni, Luca, *Grammatica italiana, Italiano comune e lingua letteraria*,Torino, UTET, 1989.

Tagliavini, Carlo, *Originile limbilor neolatine*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi enciclopedică, 1977.

Vitale, *L'oro nella lingua: contributi per una storia del tradizionalismo e del purismo*, Milano-Napoli, Ricciardi, 1986.

Vitale, Maurizio, *La questione della lingua*, Palermo, Palumbo, 1984.

BDD-A12871 © 2007 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:30 UTC)

Riassunto

Quello che abbiamo analizzato in poche pagine è in realtà un fenomeno molto complesso nelle sue varie fasi, perché appaia in modo chiaro come si sia giunti alla lingua italiana attraverso un processo lento e non sempre lineare. Alle soglie del Trecento il fiorentino aveva già acquisito un ruolo preminente; ma solo grazie a Dante la sua affermazione diventò decisiva per le sorti della lingua italiana. Dante può essere considerato, a ragione, il padre della nostra lingua essenzialmente per due motivi. Il primo motivo, che abbiamo trattato anche noi, è la sua posizione a favore della supremazia dell'idioma fiorentino nei confronti del latino e dei vari volgari italiani. Questa convinzione è espressa nel *Convivio* e nel *De vulgari eloquentia,* quest'ultimo, tutto consacrato alla riflessione sul volgare.

BDD-A12871 © 2007 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:30 UTC)